

26.9x28.51	1/2	עמוד 16	ידיעות אחרונות - 7 לילות	02/2019	67010141-0
טמוצ'ה: ביוגרפיה של רחוב יהודי בוורשה - מאת בני מ - 25910					

איש הצללים

אחרי שנים מאחורי הקלעים של זירת הספרות, מצויד בחרדה חברתית ובתשוקה לידיש, בני מר כתב ספר שגורם לו להרגיש סוף-סוף בבית. כלומר, ברחוב יהודי עלוב בוורשה שלפני המלחמה, הכי רחוק שאפשר מהספרות ומהעיתונות שנכתבות כאן

יוני ליבנה // צילום: יונתן בלום

ר ש הרבה דרכים סותרות ונוגעות ללב לה ציג את בני מר - אדם ש"אפילו לא מש" תתק בחרר עם יותר משלושה אנשים", כפי שהוא מעיר, "פשוט שותק". אפשר לתאר אותו, למשל, כילד שהיה הולך לישון במחשבה שגם הוא מסתתר במחבוא, כמו ילדי הרחוב היהודים מגטו ורשה ששבו את ליבו כשפגש אותם לראשונה בטלוויזיה. אפשר לדבר עליו כחבר שקט ומוע" רך כמעין אליטה ספרותית עצמחה סביב פריחת כתבי העת בשנות ה-90 והאלפיים. פועל ספרותי מלומד ורגיש, שגם אחרי 20 שנה ויותר בצומת של עיתונות וספרות, שבו התבסס כמתרגם וכ" עורך, הצליח להישאר אלמוני יחסית. מאחורי הקלעים ומאחורי המקלדת.

"אני מרגיש כמו מרגל פה, בתל-אביב. סוכן כפול. אני עדיין קצת שייך לרחוב סמוצ'ה. אני עדיין בן של פליטים". מר יודע שהדברים האלה נשמעים קצת מפוקפקים. מרגל בתל-אביב? הרי הוא נולד בה. כן, זוג הוריו הם "ילדי שואה", אבל רחוב סמוצ'ה שבו עוסק ספרו - רחוב אנונימי ומ" פוקפק בסיפור ההיסטורי של ורשה היהודית - לא קשור ישירות לילדותו של אביו, שגדל בעיירה צפונית לוורשה. וגם לא לאמו, ילידת בלגיה. ובכל זאת, כמי שמתרחק מפייסבוק ומעיתונות עכשווית, הרחוב הזה איפשר למר להתהלך בו כבן בית, כאיבר בקהילה חברתית.

'סמוצ'ה: ביוגרפיה של רחוב יהודי בוורשה' (הוצאת מאגנס ובית שלום עליכם), נראה כמו הדרך הבני-מרית ביותר להגיח מעליית הגג ולהי תבטא בדברים. כלומר, לתת למישהו אחר לדבר, להציב אחרים על במה שהוא עצמו מייצר כמין נגר ספרותי מיומן. להפוך מצבור של פרטים, שמות, מקורות כתובים ומצולמים, לסיפור מתמשך. 'סמוצ'ה' עוצר במוצהר ובמכוון את מסגרת הזמן הרשמית שלו ב-39', לפני פרוץ מלחמת העולם. הוא מדגים את עושר החיים והתופעות שהצטופפו ברחוב אחד - "לא הרחוב החשוב ביותר, ובוודאי לא היפה ביותר, בוורשה" - בלי להעמיד את הגר דש הזה בצל הקטטטרופות שיבואו אחר כך.

מ'סמוצ'ה' בוקע קול ספרותי מרשים, אבל נעים ובלתי מנופח, כאילו בניגוד לעבודה האר" כינונית, הספרותית וההיסטורית האינטנסיבית שעומדת מאחוריו. מר ממחר לצנן את ההתלהבות שלי: "זה מאוד מתאים לצרות האופקים שלי, לחי קור באופן אוכסטיבי רחוב אחד, לחפש בארכיונים שם של אדם אחר נשכה. בגלל הקשיים החברתיים שלי כאדם, הרבה יותר קל לי לחפש רחוב שלא קיים ואת האנשים שחיו בו, מאשר לבחור רחוב כאן לירי".

מר לא בדיוק גדל על זיכרונות וסיפורים מהי גטו. גם הידיש של הוריו היא לא בדיוק היידיש שהפכה לביתו כאיש ספרות, מתרגם מוערך של יוצרים כמו שלום עליכם והמשורר אברהם סוצי קבר. אל ההיסטוריה הזאת ואל השפה הזאת הוא הגיע בדרך עקיפה. "הקריאה על השואה הייתה הקריאה החילונית הראשונה שלי. עד היום אני חושב שלילדים דתיים השואה היא רת אלטרנטי- טיבית, מותרת. בכלל, זהו שואתית היא אולי ההגדרה היחידה שהיא לא ציונית ובכל זאת לגני טימית בחברה הישראלית. הייתי באמת ילד בורד. ילד שואה, אפשר להגיד. קריאה על השואה הייתה מבחינתי החרט להתגרד בו. זה היה הפתח שלי לספרות וגם לאירופה ולשפות".

הוא נולד לפני 47 שנים למשפחה דתית-

ימים, הייתי בטוח שאני ילד יחיד בעולם מסוגי, והמחשבה הזאת דחפה אותי להתחבא עוד יותר. רווקא מפני שהוריי היו ילדי שואה בעצמם ידעתי שאסור לי לצער אותם ברמיזותיי".

אתה בותב בספר על "רחוב אחד, לא מרכזי, לא מיוחס". בשיחה איתך נדמה שהרחוב הוא בבואה שלך.

"אני רק דורש את זכות הקיום. זה הכל. זאת התחושה המתמדת שלי, כמין אדם תלוש, רוס לשי עבר, שתכף יתגלה כמתחזה, כמי שלא שייך לספ" רות או למקום הזה. עוד שנייה יגלו מי אני באמת". ומי אתה?

"אני בני מרחוב סמוצ'ה, מה זאת אומרת. לא סופרים אנשים כמוני. אתה צוחק, ובצדק, אבל זאת לא העמדת פנים. גרלתי עם אנשים מאוד פשוטים, והספר הזה נובע מהרצון להשמיע את קולם, להכיר אותם בתור אנשים חיים".

שם המשפחה מר התחיל כמין שם עט. שמו הרשמי, "השם על התפילין", הוא בנימין משה מאירסדורף. "בנימין הוא הסבא שלי, שהלך בשואה, משה הוא אבא שלו. היה לי צורך לקצר באופן סמלי מהכבוד שמונח על השם הזה. ואולי גם צורך בשם שאפשר להתחבא מאחוריו, שמפ" ריד בין החיים בבני-ברק לחיים בתל-אביב".

בכתב העת 'אב', בשנות ה-90, התפרסם הט" קסט הספרותי הראשון של מר. בניגוד לשאר המשתתפים בגיליון, רק לשמו שלו לא הוצמדה

תמונה. ב-2002 פירסם קובץ סיפורים ראשון ('רוב הלילות') ובהמשך התחיל לערוך את כתב העת היידישיסטי 'דווקא'. 'סמוצ'ה' הוא הפרסום הראשון של מר מאז קובץ הסיפורים ההוא. הספר מוגדר אמנם כ"ביוגרפיה של רחוב" וכתוב בסגנון היסטורי וכמו מחקרי - אבל הוא מייצר את הר" שם של הטקסט האישי ביותר שמר פירסם.

הוא מוקדש לבן זוגו, יונתן, חוקר ומרצה לס" פרות אנגלית. "הוא לא כל כך אהב את הפרווה שלי, הוא תמיד חשב שאני בורח ממהו ככותב, או לא מספיק מעז. בספר החדש הוא מזהה את הקול שלי. הוא אומר שדווקא כאן מרגישים איזו טביעת אצבע אישית".

20 נכדים ויותר מ-50 נינים יש להוריו. רק הוא ואחת הנכדות יצאו בשאלה. שתיים מאחיותיו גרות בהתנחלות. "המשפחה הגדולה, השמירה על הדתיות - הנקמה של ההורים שלי בנאצים הצלי" חה. אבא שלי מתייחס לסיפור החיים שלו באופן שונה ממני, בלי המטען הטרגי. בעיניו זה סיפור אופטימי. הוא חולה היום ונמצא בשלב שבו הוא מביט לאחור ומסכם את חייו. לא מוזמן הוא אמר לי, 'בכל זאת עשיתי משהו, בניתי כאן חיים מאפס'. והוא צודק, הוא הגיע לישראל עם תרמיל. כלומר, עם תרמיל ועם השם מאירסדורף. הוא הקים בית, משפחה, קנה דירה בתל-אביב, הכל בעמל כפיו".

בדרך אחרת, גם הספר שלך מעיד על רצון להספיק, לעבוד קשה, להתנגד למותם של תקופה ומקום.

26.16x29.99	2/2	17	עמוד	7 לילות	02/2019	67010816-9
טמוצ'ה: ביוגרפיה של רחוב יהודי בוורשה - מאת בני מ - 25910						

כמוה יקראו את הספר שלי כמו שאני מקשיב לשירים שלהם. שהוא יפנה לא רק לאנשים עם שורשים בוורשה. הייתי רוצה שהעולם שאני מתאר לא יתקשר רק למוות ולמחיקה."

לאורך הקריאה, היה נדמה לי שהספר הוא לא רק שיבה לתרבות ולזמן ההוא. שיש כאן גם הספר עקיף לספרות ולעיתונות העכשוויות בישראל. במובן הזה, 'סמוצ'ה' מצטרף לספרים אחרים מה תקופה, כמו 'היה היתה' של יעל נאמן, ספרות ת"י עורית שמערערת על הגבול בין היסטוריה ופרוזה. החזרה אחורה אל תרבות, מקום וזמן שכאילו גוועו - כדרך להתבונן בתחושה של סוף עכשווי ומקומי. "אני מרגיש שיש היום באמת אי-אמון בספרות העברית, ולא רק אצלי. אפשר להגיד שגם הספר שלי מבטא מין ייאוש ביחס לספרות יפה. אבל זה ייאוש חלקי ורומשמעי. היסטוריה הרי לא יכולה להתקיים בלי ספרות ובלי עיתונות."

ברקע כתיבת הספר עמדה מהומה עיתונאית ברנו'אית. ככל הנראה הפעם הראשונה ששמו של מר נשלף מאחורי הקלעים. לפני כשנתיים, אחרי כ-16 שנים במערכת עיתון 'הארץ', מתוכן ארבע שנים כעורך מוסף הספרים, מר פוטר מעבודתו. העורכת החדשה, ליסה פרץ, שינתה כיוון וסגנון. גם מהניסוחים העדינים של מר אפשר להבין שלקח לו זמן להתאושש מהרומה. היום הוא עובד כעורך בהוצאת הספרים מאגנס. את המוסף שערך הוא לא קרא מאז שעזב. "ככלל, התרחקתי מעיתון"

"בישיבה בבני ברק הייתי מנותק לגמרי. לא דיברתי עם אף אחד. רוב הזמן הייתי חולה או מתחלה. הלכתי והתרחקתי מאנשים. הייתי ילד בודד, וקריאה על השואה הייתה מבחינתי החרס להתגרד בו"

"אני לא רואה את התחייה של תרבות היידיש שמדברים עליה. אנשים עדיין חושבים על גפילטע פיש כשמזכירים יידיש, לא על תוכן אמיתי של שפה והיסטוריה. אני מקנא במי שיכול לעמוד על במה במועדון ולשיר במרוקאית, כחלק מתופעה צעירה, חיה"

אמיתי של שפה והיסטוריה. השיבה ליידיש היא עניין הרבה פחות חי וציבורי, בהשוואה לדברים דומים בהקשר מזרחי. כן, תירגמתי לעברית את השירים באלבום של חוה אלברשטיין, אבל אני מקנא, נגיד, בזמרת כמו נטע אלקיים, שיכולה לעמוד על במה בלבונטין 7 ולשיר במרוקאית. שהחזרה שלה למוזיקה צפון-אפריקאית היא חלק מתופעה צעירה, מתפתחת. הייתי רוצה שזמרים

"יש לי תודעת סוף. סוף הרורות. כולנו אחי רונים באיזה אופן, אבל אני מרגיש שאני אחי רון באופן ספציפי. כאילו אני המבוי הסתום של כל הצמתים בחיי. בן הזקונים הוא הרבה פעמים ההיסטוריון של המשפחה. גם לי, כמו נגיד לדמות של האנו בורנברוק של תומאס מאן, יש תחושה כאילו אני האחרון בשושלת. מי שמותח קו תחת שמו וקוטע את הסיפור המשפחתי."

אתה קוטע את הסיפור המשפחתי?
"אולי זאת התחושה שלי. שלא המשכתי בכיוון שציפו ממני, שגם אני ציפיתי מעצמי. האחיות שלי התחתנו עם תלמידי חכמים, בוגרי ישיבות הסדר. במקרה שלי, ההורים היו מרוצים גם אם הייתי נשאר יהודי ירא שמים בסך הכל. אבל עם השנים, יכול להיות שהעיסוק שלי בתרגום, בעריכה וכ"כ תיבה על ספרות יידיש, נתפסים כפיצוי מסוים על העובדה שעזבתי את המסלול הרתי-לאומי."

הבתיבה פותחת פתח לשיחות ביניכם?
"לא הייתי אומר שאנחנו משפחה שריבורים הם הצד החזק שלה."

מר הוא אמנם שם בולט בתופעה המתמשכת שאפשר לכנותה הרנסנס של תרבות וספרות היידיש, אבל הוא עצמו מתייחס לדברים אחרת. "אני לא רואה את התחייה שמדברים עליה, את השיקום של תרבות היידיש בישראל. האמת היא שכל התבטאות ציבורית שקשורה ליידיש תמיד מתקבלת כאן בהפתעה. אנשים עדיין חושבים על גפילטע פיש כשמזכירים יידיש, לא על תוכן

נות ומספרות עכשוויות. נוח לי יותר לקרוא ספריים ועיתונים שנכתבו לפני 1939. ספרים שנכתבו בו ביידיש ושייכים לתרבות רחוקה, בידי אנשים שאני לא מכיר. נעים להיות רחוק מההמולה הזאת, מהקרבה גם לעיתונאים וגם לאנשי הספרות."

אמרת לי שבמשך שנים הסתובבת עם תחרי שיה של אוטוסיידר בעולם המקצועי והחברתי שבו בעצם צמחת. שתכף יתפסו אותך כמתחזה. זה הרגע שבו עוזבת את העיתון הוא הרגע הזה? תפסו אותך?

"תפסו שאני לא באמת יודע לעשות את סוג העיתונות שלישה פרץ עושה. אני לא יודע, וגם לא רוצה לעשות. עוד בשנה לפני העזיבה הייתה תחושה שלא מרוצים ממני, שמצפים ממני למי שהו אחר. זה היה עלבון רציני אבל גם הקלה. מצד שני, הייתי עורך של מוסף ספרים ארבע שנים, אז אי-אפשר לקחת ברצינות מוחלטת את הדימוי שלי כנטע זר, כמתחזה, כמי שמעדיף לא להיות בחזית. עשיתי את תפקידי באמונה, ובדרכי כן נהניתי ממנו. אבל אני נהנה יותר לתרגם. זאת פרויקט מוצטנע יותר, להיות כלי שרת של אחי רים, להיות איש משנה. יש לי קושי להיות בעמדה של היוצר, לבטא מין גבריות יוצרת כזאת."

אנחנו חיים בתקופה שבה הפרסונה הציבורית של סופרים ועיתונאים, המופע שלהם באנשי תקשורת, הם עניין בפני עצמו.

"אני מבין את זה ולא אוהב את זה. במשך שנים, החיים שלי בתל-אביב היו חסויים ביחס לחיים בבני-ברק. הייתי צריך לשמור על הפרטיות גם מול המשפחה שלי. עד היום אנחנו לא ממש מדי-ברים על הזוגיות שלי. מצד שני, עם כל הרתיעה שיש לי מהאופי הצעקני והמניפולטיבי ברשתות החברתיות ובסצנה הספרותית היום - אני מודע לזה שלא היה לי קיום ספרותי בלי הכמה שאנשים כמו דורי מנור או בני ציפר נתנו לי. בספר הזה אני דורש את הזכות להשאיר חותם בזכותם של אנשי שים שהם לא המניפולטורים הגדולים של הספרות והעיתונות. לאפשר גם להם להשפיע, להתבטא."

אחד הדברים היפים בספר הוא ההתנגדות לאופן שבו ספרות משתמשת בזיכרון המתים, הופכת אותם לרוחות רפאים.

"הפעם הראשונה שנתקלתי בשם 'סמוצ'ה' הייתה בשיר שחווה אלברשטיין הלחינה ושרה, 'אחותי חיה', של משורר היידיש בינס הלר. במשך שנים חשבתי שחיה היא דמות מטאפורית. לא הבנתי איך השיר קופץ מתיאור הילדות שלה - אל מחנה ההשמדה. בעיני רוחי ראיתי אותה כילדה בטברלינגקה, אבל היא הייתה בת 40 כשהגיעה למחנה, היו לה בעל ומשפחה משלה. המשורר, אחיה, התעלם בעצם מ-30 שנה בחייה והשאיר אותה כמין ילדה נצחית. אני מתרגם עכשיו את האוטוביוגרפיה שלו ומחפש את האזכור של חיה כאדם מבוגר. גם הוא, ברקוויאם היפה הזה לאחר תו, מעלים סיפור חיים שלם. בעזרת חוקר בוורשה הצלחתי לגלות את השם של בעלה ושל הילדים שלהם, אבל לא את שם המשפחה שלה. מבחינתי, הצלחתי לגלות שהיא הייתה בן-אדם אמיתי, ולא רק דמות ספרותית."

"זאת היהירות האמיתית שלי. אני רוצה שמי שנוסע לוורשה ייקח איתו ספר כזה. אין לי בעיה שאנשים ייסעו לשם לשופינג, שיעשו חיים וייהנו מהעיר הירוקה שצמחה אחרי המלחמה, מהמחירים הזולים. אבל ורשה שלפני מלחמת העולם השנייה לא קיימת אלא בכתב, בקתרולות של מילים." ●